

*Textilie z hrobu pražského biskupa Kosmy
(† 1098)*

M i l e n a B R A V E R M A N O V Á

Helena BŘEZINOVÁ

Jiří Sláma (1934–2020).

J a n a B U R E Š V Í C H O V Á

Věda, láska, víra, s. 244–257

Textiles from the Grave of Prague Bishop Cosmas († 1098)

During the detailed processing of a collection of textiles from Prague Castle originating from an archaeological context, four fabrics related to the grave furnishings of Bishop Cosmas († 1098) were interpreted in 2001 and 2021: a protolampas with a pattern of interconnected mandorlas, a thin unpatterned fabric with a linen weave, band with gold stripes and band with deer. These were dated to the 11th and 12th centuries, which is partially inconsistent with the find context. The textiles come from silk production centres in the Middle East, Sicily or other regions of Europe.

🔑 *textiles; grave; Bishop Cosmas († 1098); Prague Castle.*

key *textilie; brob; biskup Kosmas († 1098); Pražský hrad.*

Pražský hrad byl ve středověku nejvýznamnější nekropolí českých panovníků a jejich rodinných příslušníků z rodu Přemyslovců a Lucemburků, místo posledního odpočinku zde našli také první Habsburkové. Do areálu byli pohřbíváni i církevní činitelé, především pražští biskupové, někteří arcibiskupové nebo abatyše kláštera sv. Jiří. Nacházejí se zde též relikviářové tumby českých patronů.

Hroby církevních hodnostářů byly zřizovány především v bazilice sv. Víta, u prvních biskupů lze uvažovat i o rotundě sv. Víta. Většina pražských biskupů zemřela přímo v Praze, někteří však jinde, a tak jejich těla byla na Pražský

* PhDr. Milena BRAVERMANOVÁ, milena.bravermanova@seznam.cz; PhDr. Helena BŘEZINOVÁ, Ph.D., Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., hbrezinova72@gmail.com; Bc. Jana BUREŠ VÍCHOVÁ, restaurátorka textilu, jvichova@seznam.cz.

Obr. 1: Současná úprava hrobů pražských biskupů v katedrále sv. Víta.

Foto Jan Gloc. Správa Pražského hradu, oddělení uměleckých sbírek: fototéka;
převzato z Bravermanová – Březinová – Bureš Víchová 2023.

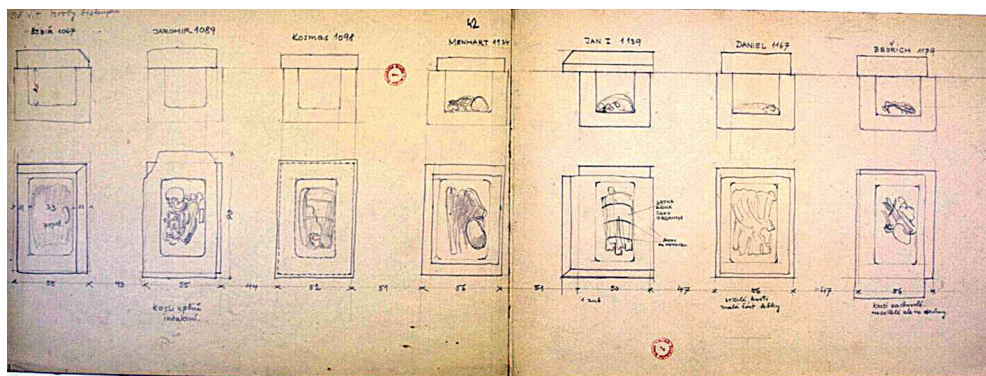
hrad transportována.¹ Úpravy původních hrobů neznáme, podle soudobých analogií lze soudit, že ostatky byly v dřevěných rakvích, které mohly být vloženy do kamenných tumb překrytých náhrobními deskami. V kterých místech baziliky byli biskupové pochováni, není známo, předpokládá se však, že někteří byli pohřbeni v kapli sv. Radima.

V roce 1374 byl z popudu Karla IV. pověřen přenesením ostatků z baziliky do nově stavěné katedrály kapitulní děkan a kronikář Beneš Krabice z Weitmile. Tuto událost popsal ve své kronice. Zmiňuje, že se mu podařilo přenést ostatky 14 biskupů, jistotu, že se jedná o autentické ostatky, však měl jenom u osmi z nich. Pohřbil je tímto způsobem: v první řadě, která přiléhá k náhrobku svatého Víta směrem od jihu, hroby biskupa Šebíře (Severa), Jaromíra (Gebharta), Kosmy, Menharta, Jana I., Daniela a Bedřicha (Friedricha von Putelendorf). Ve druhé řadě, sousedící s kaplí svatě Trojice, jsou hroby biskupů

¹ BRAVERMANOVÁ, Milena: *Hroby významných církevních činitelů. Die Gräber bedeutender vertreter des Geistlichen Standes*, in: *Pohřbívání na Pražském hradě a jeho předpolích*, ed. Kateřina Tomková, Castum Pragense 7, díl I/1, Praha 2005, s. 47–140, zvl. s. 125.

Valentina, Jana II., Benharda, Mikuláše z Riesenburgu, Jana III., Tobiáše z Bechyně a Řehoře Zajíce z Valdeka.²

Ostatky čtrnácti biskupů pohřbených ve dvou řadách v prostoru mezi východními kaplemi katedrály a náhrobkem sv. Víta byly dlouhá staletí ponechány v klidu. Hroby nechali otevřít v roce 1928 při dokončování dostavby katedrály až stavitelé K. Hilbert a F. X. Margold. Každý obsahoval kamennou rakev, překrytou červenou mramorovou deskou s nápisem. Dovnitř byla vložena autentika s vyrytým jménem biskupa, zbytky rouch byly většinou použity jako obaly kostí. Po vyjmutí obsahu hrobů byly ostatky biskupů uloženy do nových olověných schrán a v nich vráceny do původních gotických kamenných rakví.³

Obr. 2: Kresebná dokumentace hrobů pražských biskupů v katedrále sv. Víta, stav v roce 1928.

Archiv Pražského hradu, fond Jednota – SDA, A 420/2013; převzato z Bravermanová – Březinová – Bureš Víchová 2023.

Pozůstatky pohřebních výbav se staly součástí chrámového pokladu. Zde byly vloženy do skleněných rámců se jmény biskupů⁴ a obdržely inventární čísla chrámového pokladu. Označení rámců se však často nedochovalo, což se zjistilo v roce 1964, kdy se pořizovaly první dokumentační karty sbírek Pražského hradu. V roce 1985 byly rámy s textiliemi předány Státním restaurátorským ateliérům ke konzervování,⁵ zásah však byl diskutabilní, navíc při

² Beneš Krabice z Weitmile, ed. Josef EMLER, *Fontes rerum Bohemicarum* V, Praha 1884, s. 457–548 (s. 247).

³ MARGOLD, František Xaver: *Stavební deník*, rukopis uložený v Archivu Pražského hradu pod sign. A 420/2013, 1928, s. 714–725.

⁴ PODLAHA, Antonín: *Ilustrovaný katalog pokladu chrámu sv. Víta v Praze*, Praha 1930, s. 107.

⁵ *Restaurátorská zpráva z roku 1985*, nepublikováno, uloženo v dokumentaci oddělení uměleckých sbírek Správy Pražského hradu pod inv. č. K 441.

něm došlo k pomíchání obsahů.⁶ K průzkumu celku a k novému restaurování několika předmětů došlo až po roce 2000.⁷

Biskup Kosmas a jeho hrob

Kosmas byl pražským biskupem v letech 1091–1098. O jeho původu není mnoho známo. Biskupem byl zvolen v roce 1091, uveden do úřadu byl na konci tohoto roku münsterským biskupem Erphem za přítomnosti Jindřicha IV. v Mantově. Biskupské svěcení přijal až v březnu roku 1095 od mohučského arcibiskupa Rudharta. V září téhož roku vysvětil oltář sv. Víta v bazilice sv. Víta, v dubnu 1096 pak celý dokončený chrám. Téhož roku prošla pražským podhradím část účastníků 1. křížové výpravy vedená knězem Volkmarem, která se dopouštěla násilí na Židech – nutila je ke křtu a ty, kteří se nechtěli podvolit, zabíjela. Proti těmto výtržnostem se biskup Kosmas ostře postavil. Dne 10. prosince 1098 Kosmas zemřel⁸ a byl pohřben v bazilice sv. Víta.

Po otevření hrobu v roce 1928 bylo zjištěno, že vedle ostatků, zbytků berly a střevíce se zde nacházejí textilie. F. X. Margold je ve svém deníku charakterizoval takto: „... spousta zbytků látky, která se až na malé části v prach rozsypala, látka se zdála být z mitry, měla velké ornamenty a zlatem protkávané rámování ... zlatem protkávané stuhy a malé části zlatého ornamentu...“.⁹ Posléze se o tomto nálezu stručně zmínila N. Bažantová v rámci své práce o románských a raně gotických tkaninách z Čech.¹⁰

Během podrobného zpracování souboru textilií z Pražského hradu pocházejících z archeologického kontextu byly v letech 2001¹¹ a 2021¹² v souvislosti s pohřební výbavou biskupa Kosmy interpretovány čtyři tkaniny: protolampas

⁶ Více viz BRAVERMANOVÁ, Milena: *Hroby pražských biskupů v katedrále sv. Víta na Pražském hradě. Předběžné sdělení*, *Archaeologia historica* 29, 2004, s. 599–615.

⁷ BRAVERMANOVÁ, Milena – OTAVSKÁ, Vendulka: *Pohřební střevíc pravděpodobně biskupa Šebíře*, *Archaeologia historica* 28, 2003, s. 503–524; BRAVERMANOVÁ, Milena – KLOUDOVÁ, Romana – SLIWKA, Angelika: *Pohřební výbava pražského biskupa Mikuláše*, *Archaeologia historica* 32, 2007, s. 477–491; BRAVERMANOVÁ, Milena – FOLTÝN, Dušan – SLIWKA, Angelika: *Mitra z hrobu „ctihodného Bernarda, biskupa pražského“*, *Medievalia historica Bohemica* 13/1, 2010, s. 7–45.

⁸ Údaje obsažené v: *Die Chronik der Böhmen des Cosmas von Prag*, ed. Bertold BRETHOLZ, *Monumenta Germaniae historica – Scriptores rerum Germanicarum, Nova series*, Berlin 1923, s. 155–167.

⁹ MARGOLD, F. X.: *Stavební deník*, s. 723; BRAVERMANOVÁ, M.: *Hroby pražských biskupů*.

¹⁰ BAŽANTOVÁ, Nina: *Romanesque and early Gothic silk textiles from Czech sources*, in: Ibrahim ibn Ya'qub at-Turtushi: *Christianity, Islam and Judaism Meet in East-Central Europe, c. 800–1300*, ed. Petr Charvát – Jiří Prosecký, Praha 1996, s. 93–102.

¹¹ BRAVERMANOVÁ, Milena – OTAVSKÁ, Vendulka – SLIWKA, Angelika – BENEŠ, Jaromír – KOPECKÁ, Ivana – MAZURA, Ivan: *Nové poznatky o nejstarších textiliích z hrobu sv. Ludmily*, *Archaeologia historica* 26, 2001, s. 447–486.

¹² Výzkum byl realizován v rámci grantového projektu GA ČR 19-00166S, jehož výsledkem je publikace: BRAVERMANOVÁ, Milena – BŘEZINOVÁ, Helena – BUREŠ VÍCHOVÁ, Jana: *Textilie z archeologických kontextů na Pražském hradě. Památky po českých panovnících, jejich rodinných příslušnících a církevních hodnostářích. Textiles from Archaeological Research at Prague Castle. Relics of the Czech Rulers, their Family Members, Saints and Church Dignitaries*, Praha 2023.

se vzorem propojených mandorl, nevzorovaná řídká látka tkaná plátnovou vazbou, tkanice se zlatými pruhy a tkanice s jelenem.

Textilně technologický rozbor textilií a jejich interpretace

1. Tkanina s propojenými mandorlami

Vazební technika: protolampas

Osnova

poměr: 2 hlavní osnovy ku 1 vazné osnově

- hlavní: hedvábí, z-zákrut, hnědá barva

- vazná: hedvábí, z-zákrut, hnědá barva

dostava: 32 nití/cm (hlavní osnova), 16 nití/cm (vazná osnova)

découpure: 1 hlavní osnova

Útek

poměr (pořadí v *passées*): 2 základní útky ku 3 vzorujícím útkům (1 základní útek, 1 vzorující útek, 1 základní útek, 2 vzorující útky)

- základní: hedvábí, bez zákrutu, hnědá barva

- vzorující: *lancé*, hedvábí, bez zákrutu, hnědá barva

dostava: 30 *passées*/cm

découpure: 2 (?) *passées*

Pevný okraj: nezachoval se

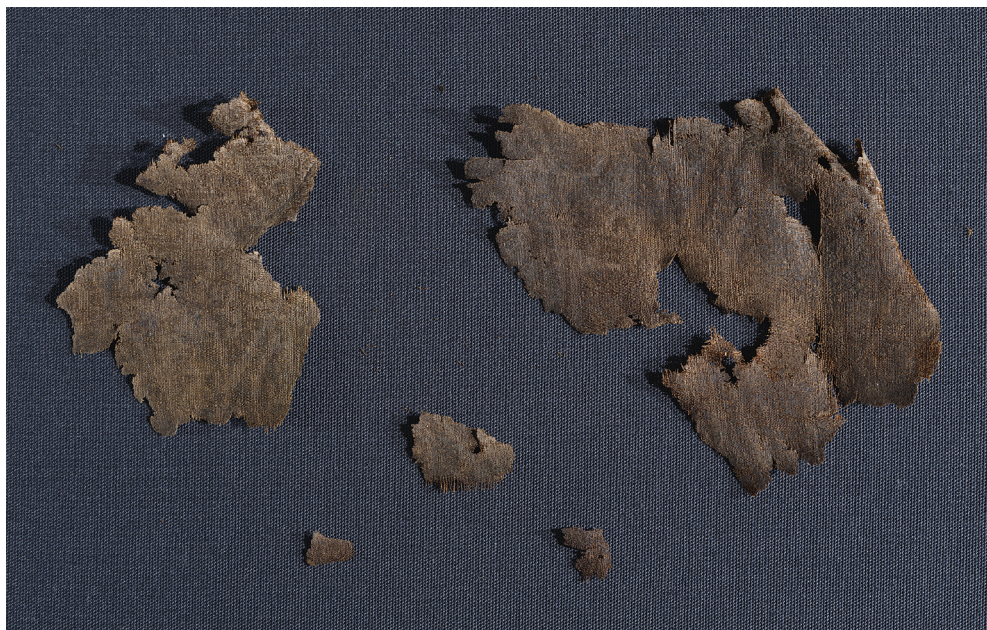
Rozměry fragmentů: č. 1: 8 x 10; č. 2: 7 x 6; č. 3: 1,5 x 2,5 cm.

Sbírka: Metropolitní kapitula u sv. Víta v Praze, Svatovítský poklad, inv. č. K 441.

Tkanina je hedvábným protolampasem, zachovala se ve třech fragmentech. V základu i ve vzoru provazují všechny osnovní nitě (hlavní i vazné) se základním útkem v odvozené plátnové vazbě (nepravidelný podélný ryps 2/1; *louisine*). V základu vzorující útek prochází pod hlavní osnovou, s vaznou osnovou provazuje v keprové vazbě 1/2 S. Ve vzoru je efekt vzorujícího útku, který prochází nad hlavní osnovou a s vaznou osnovou provazuje v keprové vazbě 1/2 S.

Protolampasy se objevily na přelomu 10. a 11. století, kdy v Byzanci a na Blízkém východě sílil zájem o jednobarevné vzorované tkaniny. Vzniklo tak několik tkalcovských technik, u nichž byla odlišena základní a vzorová struktura, což na jednobarevných látkách umožnilo zvýraznit výzdobné motivy. Protolampas byl jednou z těchto technik, neboť plochy plátnové vazby se zde střídají s plochami kepru. U protolampasu je tkanina tvořena hlavní osnovou, vaznou osnovou a dvěma systémy útků, základním a vzorujícím, který podle požadavku vzoru probíhá buď na líci, nebo na rubu tkaniny. Osnovní nitě jsou často seskupovány v poměru dvě hlavní osnovy ku jedné vazné osnově. U útků je převažující poměr 2 základní ku 3 vzorujícím v pořadí: 1 základní útek, 1 vzorující útek, 1 základní útek, 2 vzorující útky. Existují však i jiné varianty.

Shodná technika jako na tkanině s propojenými mandorlami je například na protolampasu *kasule* připisované biskupu Bernwardovi z 1. čtvrtiny 11. století (Hildesheim, Dommuseum)¹³ nebo na relikviářové tkanině z první poloviny 11. století (Dommuseum, Hildesheim).¹⁴ Z technicky částečně odlišně provedeného protolampasu¹⁵ byla zhotovena *dalmatika* z tumbly sv. Ludmily, tkanina je datována do období od přelomu 10. a 11. století do 1. třetiny 11. století (Správa Pražského hradu, Praha).¹⁶

Obr. 3: Tkanina s propojenými mandorlami.

Foto Jan Gloc. Metropolitní kapitula u sv. Víta v Praze;
převzato z Bravermanová – Březinová – Bureš Vichová 2023, 729.

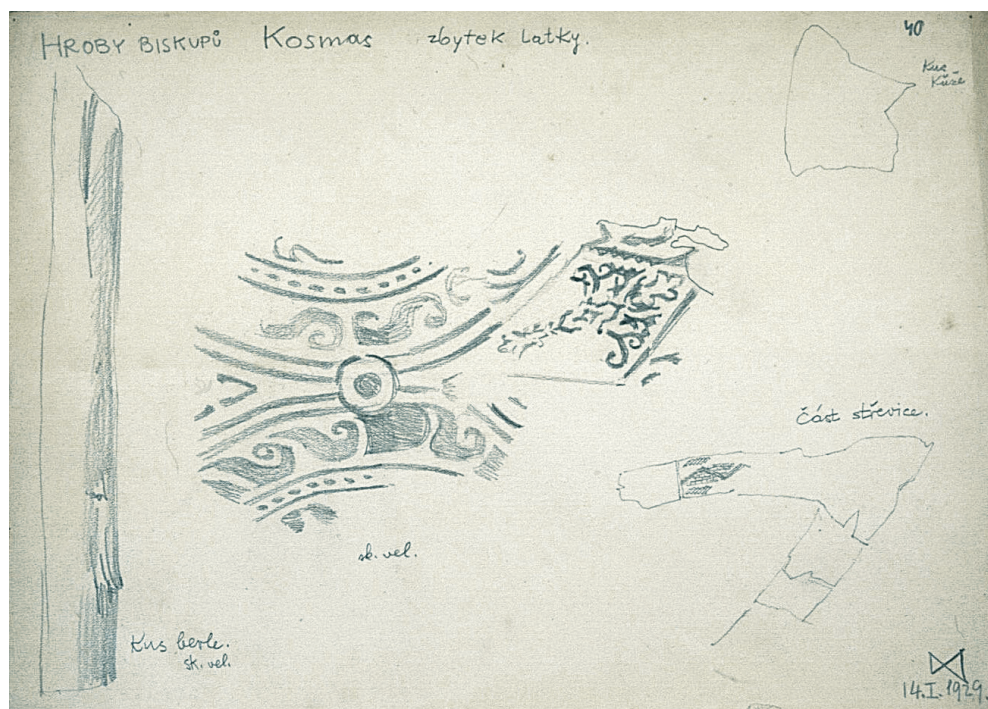
Vzor se na tkanině s propojenými mandorlami zachoval pouze torzovitě, patrné jsou jen některé detaily. Na jednom z fragmentů jsou části dvou sousedních mandorl, u jedné z nich je zřetelný kus oblouku vnitřní linie vyplněné perlovcem, pruh se stylizovaným rostlinným motivem a vnější dvojité linie. Na druhém fragmentu je část kosočtvercového cviklu rovněž vyplněného stylizovaným rostlinným motivem. Vzor byl tedy pravděpodobně koncipován do

¹³ SCHORTA, Regula: *Monochrome Seidengewebe des hohen Mittelalters*, Berlin 2001, s. 236–239, č. 98.

¹⁴ SCHORTA, R.: *Monochrome Seidengewebe*, s. 240–241, č. 102.

¹⁵ Jedná se o ranou variantu protolampasu, kde je rozdílný poměr osnov i útků v *passées*.

¹⁶ SCHORTA, R.: *Monochrome Seidengewebe*, s. 34–41, 293–294, č. 161; BRAVERMANOVÁ, M. et al.: *Nové poznatky*, s. 447–486.

Obr. 4: Tkanina s propojenými mandorlami – zakres části vzoru z roku 1928.

© Archiv Pražského hradu, fond Jednota – SDA, A 420/2013,
převzato z Bravermanová – Březinová – Bureš Víchová 2023, 729.

vertikálně i horizontálně propojených mandorl, mezi nimiž byly kosočtvercové cvikly.

Kompozice vertikálně i horizontálně propojených mandorl s kosočtvercovými cvikly se nachází u tkanin se vzorem typu Spindelmuster.¹⁷ Klasický protolampas s takovým vzorem se vyskytuje například na pouzdru na rukopis z 1. poloviny 11. století (Dom St. Peter, Osnabrück).¹⁸

Dle nové interpretace lze tkaninu s propojenými mandorlami datovat do 11. století, a to spíše do jeho první poloviny. Pravděpodobně byla monochromní a byla utkána na Blízkém východě, snad v Byzanci.

Žádné stopy po krejčovském zpracování se nezachovaly. Z tkaniny byla pravděpodobně zhotovena součást pohřebního liturgického odění, možná mitry.

¹⁷ SCHORTA, R.: *Monochrome Seidengewebe*, s. 83–87.

¹⁸ SCHORTA, R.: *Monochrome Seidengewebe*, s. 282–283, č. 150.

2. Nevzorovaná tkanina

Vazba: plátňová

Osnova (?)

len, silný z-zákrut, hnědá barva

dostava: 12 nití/cm

Útek (?)

len, silný z-zákrut, hnědá barva

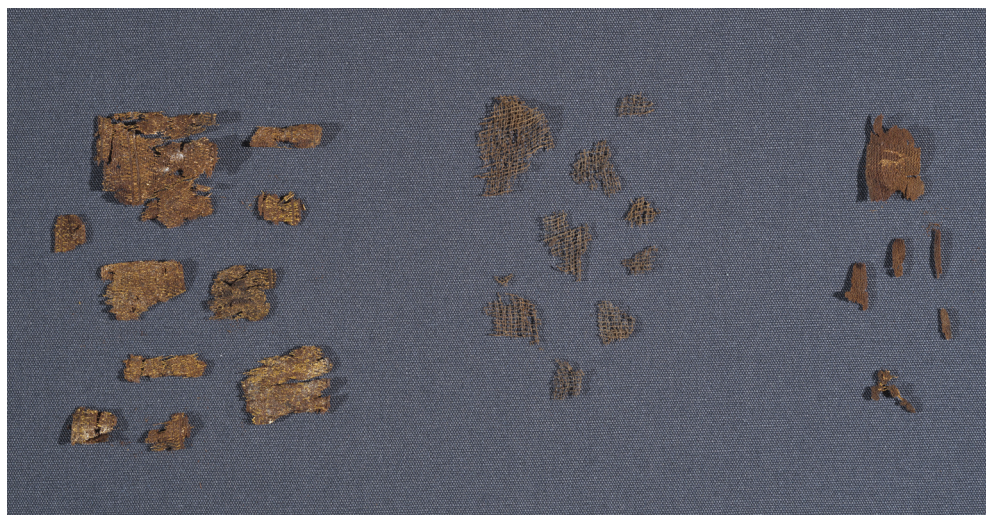
dostava: 10 nití/cm

Pevný okraj: nezachoval se

Rozměry fragmentů: č. 1: 2,5 x 2,5; č. 2: 2 x 1; č. 3: 1,5 x 1; č. 4: 1,5 x 1 cm.

Sbírka: Metropolitní kapitula u sv. Víta v Praze, Svatovítský poklad, inv. č. K 441.

Jedná se o lněnou řidkou tkaninu, zachovala se ve čtyřech fragmentech. Osnovní i útkové nitě mají silný shodný z-zákrut. Je pravděpodobné, že se na tkanině původně vyskytoval krepovitý efekt, který se projevil po sejmutí z tkalcovského stavu, kdy vlivem silného zákrutu nití došlo ke smrštění v délce i šířce tkaniny.

Obr. 5: Tkanice se zlatými pruhy, nevzorovaná tkanina a tkanice s jelenem.

Foto Jan Gloc. Metropolitní kapitula u sv. Víta v Praze;

převzato z Bravermanová – Březinová – Bureš Víchová 2023, 731, 735, 739.

Pro jemné lněné látky s krepovitým efektem se v raném středověku používal výraz *byssus*. Jako jejich provenience se uvádí Sýrie a Egypt v oblasti

dolního Nilu.¹⁹ Dokladem takových tkanin je např. středověká rouška z hlavního oltáře dómu v Hildesheimu (St. Maria Himmelfahrt)²⁰ nebo rouška Panny Marie z doby okolo roku 1000 (Metropolitní kapitula u sv. Víta, Svatovítský poklad, Praha).²¹

Nevzorovanou tkaninu z hrobu biskupa Kosmy lze datovat obecně do středověku, je možné připustit i konec 11. století korespondující s nálezovými okolnostmi. Oblastí jejího zhotovení byl zřejmě Blízký východ, a to vzhledem k pravděpodobnému krepovitému efektu.

Vzhledem k tomu, že se dochovala pouze ve velmi malých fragmentech, na nichž se nenacházejí žádné krejčovské stopy, nelze říci, jaké bylo její původní využití, vzhledem k jejímu charakteru lze uvažovat o roušce.

3. Tkanice se zlatými pruhy

Vazební technika: lampas

Osnova

poměr: 9 hlavních osnov ku 1 vazné osnově

- hlavní: hedvábí, s-zákrut, hnědá barva

- vazná: hedvábí, bez zákrutu, hnědá barva

dostava: 135 nití/cm (hlavní osnova), 15 nití/cm (vazná osnova)

découpure: nelze určit

Útek

poměr (pořadí v *passées*): 1 základní útek ku 1 vzorujícímu útku

- základní: hedvábí, z-zákrut, hnědá barva

- vzorující: *lancé*, zlatá lamela obtočená kolem hedvábné duše (s-zákrut, hnědá barva), směr vinutí S

dostava: 30 *passées*/cm

découpure: nelze určit

Pevný okraj: zachoval se na jedné straně fragm. č. 1; s jistotou nelze určit, zda se jedná o tkanici nebo tkaninu, kompozice vzoru do podélných pruhů však svědčí spíše pro tkanici

Rozměry fragmentů: č. 1: 3,3 x 3,5; č. 2: 2 x 2,6; č. 3: 1,7 x 2,2; č. 4: 1,7 x 2; č. 5: 0,8 x 2,3 cm.

Sbírka: Metropolitní kapitula u sv. Víta v Praze, Svatovítský poklad, inv. č. K 441.

¹⁹ Např. MÜLLER-CHRISTENSEN, Sigrid: *Das Grab des Papstes Clemens II. im Dom zu Bamberg*, München 1960, s. 74–75; SCHMEDDING, Brigitta: *Mittelalterliche Textilien in Kirchen und Klöstern der Schweiz*, Abegg-Stiftung, Bern 1978, s. 310–311, č. 295.

²⁰ DIRR, Andrea: *Der Kruseler. Eine gerüschte spätmittelalterliche Kopfbedeckung*, Semesterarbeit im Fach Kunst-und Kulturgeschichte, Institut für Restaurierungs-und Konservierungswissenschaft Fakultät für Kulturwissenschaften Fachhochschule, Köln 2004, nepublikováno.

²¹ PODLAHA, Antonín – ŠITTLER, Eduard: *Chrámový poklad u Sv. Víta v Praze. Jeho dějiny a popis*, Praha 1903, s. 184–187; KYZOUROVÁ, Ivana: *Matka a syn*, Praha 2014.

Jedná se o tkanici zhotovenou technikou lampas, zachovala se v pěti fragmentech. V základu hlavní osnova provazuje se základním útkem v keprové vazbě 2/1 Z, ve vzoru je efekt vzorujícího zlatého útku, který provazuje s vaznou osnovou v keprové vazbě 1/2 S. Vazná osnova provazuje v základu i ve vzoru *par passée*. Vzorující útek byl otáčen před devátou krajní osnovou.

Analogii k vazební technice lze nalézt na tkanici, která tvořila *circulus* i *titulus* mitry z biskupského hrobu (Historisches Museum, Basilej), datována je do 3. třetiny 12. století a byla zhotovena zřejmě na Sicílii.²² Shodně charakterizována je i tkanice vytvářející *fanony* mitry původně z arcibiskupství sv. Petra v Solnohradu (The Museum of Fine Arts, Boston)²³ nebo tkanice použitá jako štola sv. Oldřicha.²⁴

Vzor na tkanici se zlatými pruhy nelze vzhledem ke stavu zachování fragmentů přesněji popsat. Zřejmě jsou pouze podélné zlaté pruhy, mezi nimiž jsou blíže neurčitelné, snad rostlinné motivy – pouze v krajním zlatém pruhu je patrný drobný motiv trojlistu (?).

Podobná kompozice podélných zlatých pruhů je např. na výše zmíněné baskilejské tkanici, pruhy jsou zde vyplněny motivy ptáků, čtyřnožců a úponků.²⁵ Na jiné tkanici, která tvoří *titulus* mitry, se v krajním podélném pásu vyskytuje přímo motiv trojlistu. Je určena jako sicilská z 12. století (Museo e Tesoro del Duomo di Monza; Monza).²⁶

Ve 12. století se na Sicílii, především v královských dílnách v Palermu, tkaly tkanice s kovovými útky (zlatá lamela ovinutá kolem hedvábné duše). Zhotovovaly se různými technikami, a to na destičkách, v keprové vazbě s jedním vzorujícím kovovým útkem nebo technikou lampas. Vzory byly komponovány do podélných pruhů, v nichž byla malá zvířata, úponky a další drobné motivy, někdy mýtické bytosti a nápisy.

Tkanice se zlatými pruhy svojí charakteristikou odpovídá této skupině tkalcovských výrobků, lze ji tedy datovat nejspíše do 12. století a za její provenienci považovat Sicílii.

Žádné stopy po krejčovském zpracování se na ní nezachovaly. Tkanice byla součástí biskupského oděvu, je možné, že byla aplikována na *kasuli*, či že tvořila *circulus*, *titulus* či *fanony* mitry.

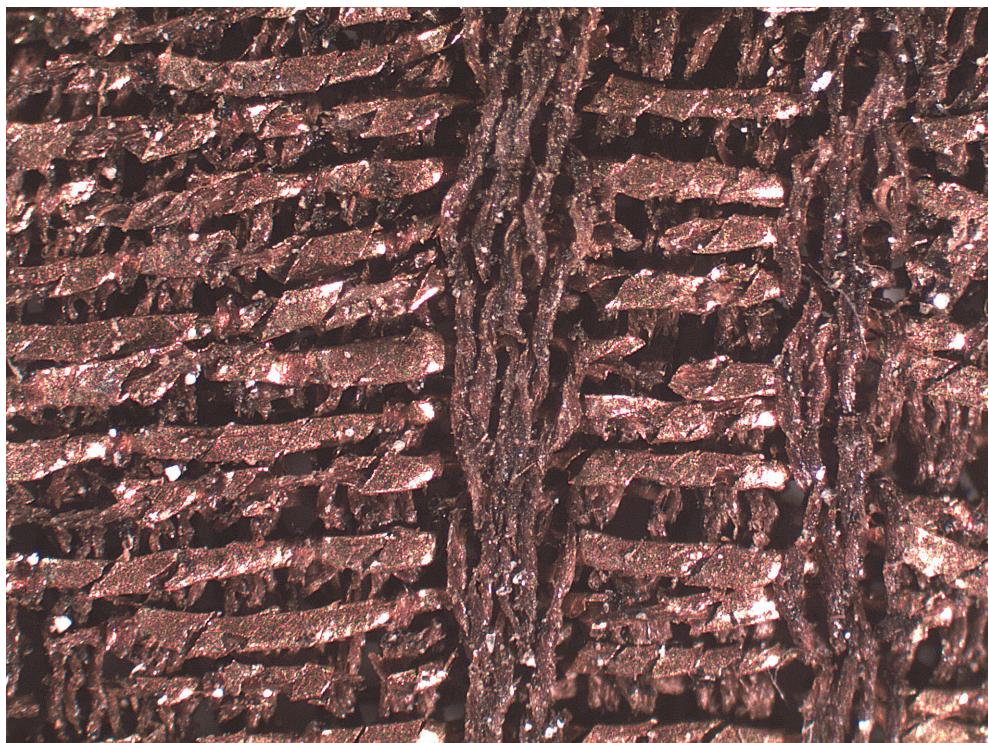
²² BLÖCHER, Heidi: *Die Mitren des hohen Mittelalters*, Abegg-Stiftung, Riggisberg 2012, s. 196–197, č. 12.

²³ BLÖCHER, H.: *Die Mitren*, s. 74, 202–203, č. 15.

²⁴ BLÖCHER, H.: *Die Mitren*, s. 74; MÜLLER-CHRISTENSEN, Sigrid: *Textilien in Schwaben*, in: Suevia Sacra. Frühe Kunst in Schwaben, Augsburg 1973, s. 204, č. 214.

²⁵ BLÖCHER, H.: *Die Mitren*, s. 196–197, č. 12.

²⁶ BLÖCHER, H.: *Die Mitren*, s. 278–279, č. 55.

Obr. 6: Tkanice se zlatými pruhy – detail provázání kovového vzorujícího útku.

Foto Jana Bureš Víchová. Metropolitní kapitula u sv. Víta v Praze;
převzato z Bravermanová – Březinová – Bureš Víchová 2023, 735.

4. Tkanice s jelenem

Vazební technika: oboulícní dvouosnovní keprová vazba

Osnova

poměr: 1 osnova I ku 1 osnově II

I: *à liage repris*, hedvábí, skaný zákrut S/2 nitě bez zákrutu, hnědá barva

II: *à liage repris*, hedvábí, skaný zákrut S/2 nitě bez zákrutu, hnědá barva

dostava: 80 nití/cm (osnova I), 80 nití/cm (osnova II)

découpure: 1 osnova I

Útek

poměr (pořadí v *passées*): 1 základní útek ku 1 vzorujícímu útku (základní útek nebo základní útek, vzorující útek)

- základní: hedvábí, z-zákrut, hnědá barva

- vzorující: *interrompu*, zlatá (složení kovu: 95 % Au, 5 % Ag; analýza: Vysoká škola chemicko-technologická v Praze) lamela ovinutá kolem hedvábné (?) duše, směr vinutí S

dostava: 38 *passées*/cm

découpure: 1 *passée*

Pevný okraj: zachován na obou stranách fragm. č. 1. Šířka tkanice je 1,7 cm. Rozměry fragmentů: č. 1: 4,5 × 1,7; č. 2: 1,5 × 0,9 cm.
Sbírka: Metropolitní kapitula u sv. Víta v Praze, Svatovítský poklad, inv. č. K 441.

Jedná se o oboulíční dvouosnovní tkanici zhotovenou keprovou vazbou, která se zachovala ve dvou fragmentech.

Oboulíční tkanice v keprové vazbě má dva systémy hlavní osnovy (*armure double-face*). V základu osnova I provazuje se základním útkem v keprové vazbě 2/1 Z a je stále na první straně tkanice, osnova II provazuje se základním útkem v keprové vazbě 1/2 Z a je stále na druhé straně tkanice. Ve vzoru na první straně vzorující útek provazuje s každou první/lichou trojicí osnov I v keprové vazbě 1/2 Z (*à liage repris*), na druhé straně pak s každou druhou/sudou trojicí osnov II v keprové vazbě 2/1 Z (*à liage repris*). Dochází zde ke změně provázání osnov (I, II) se základním útkem tak, že vždy dvě sousední osnovy (I, II) provazují stejně, každé první/liché tři dvojice osnov (I, II) provazují v keprové vazbě 2/1 Z, každé druhé/sudé tři dvojice osnov (I, II) v keprové vazbě 1/2 Z. Vzorující útek provazuje v pásu (*interrompu*) a byl otáčen vždy před pátými krajními osnovními nitěmi (I, II).

Pro oboulíční dvouosnovní tkanici s jelenem nebyla nalezena přímá technická analogie. Použití kovové lamely s vysokým obsahem zlata ovinuté kolem hedvábné duše je pro 11. a 12. století doloženo například u tkanice zhotovené na destičkách z tzv. *kasule* sv. Vitalise (Abegg-Stiftung, Riggisberg)²⁷ nebo ve výšivce na korunovačním plášti sv. Štěpána.²⁸

Zachován je pouze jeden samostatný motiv o velikosti 0,9 × 1,5 cm znázorňující jelena. Vzorující útek tvoří na první straně pozadí, na druhé straně postavu zvířete. V pásu se vzorujícím útkem tvoří osnovy podélné pruhování.

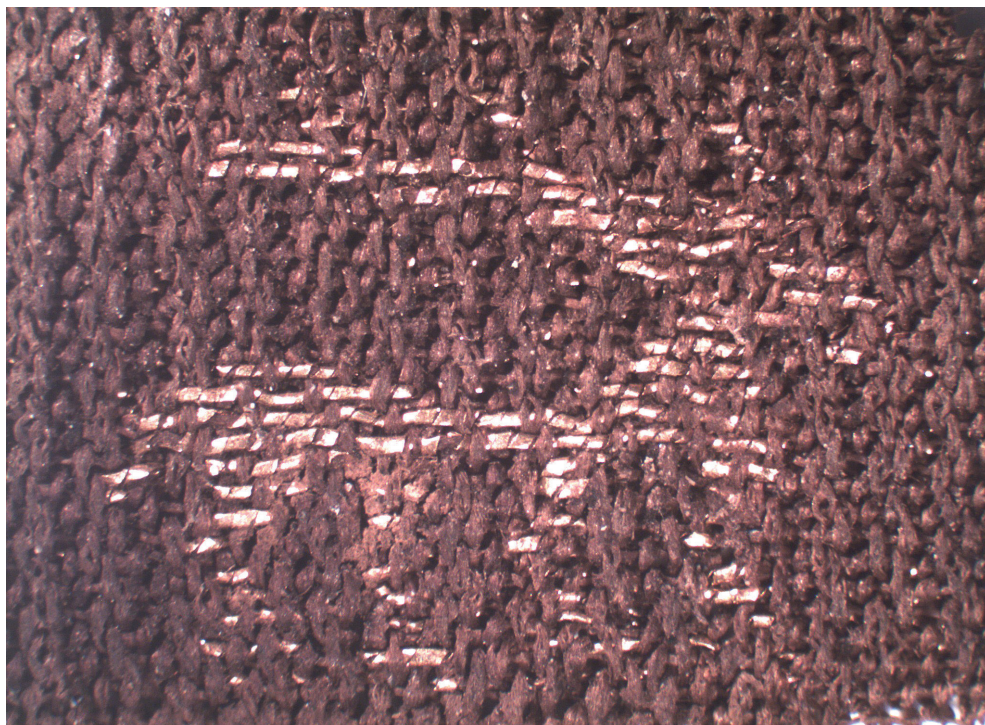
Postava jelena je vytkaná na tkanici zhotovené na destičkách zdobící *albu* připisovanou sv. Bernulfovi z Utrechtu. Tkanice je datovaná do 12. století a byla zhotovena na Sicílii (Museum Catharijneconvent, Utrecht).²⁹ Jelen se rovněž nachází na tkanici zhotovené technikou samitum z biskupského hrobu č. 7 z basilejské katedrály. Tkanice, pravděpodobně německé provenience, je datována do období po roce 1200 (Historisches Museum, Basilej).³⁰

²⁷ OTAVSKÝ, Karel – WARDWELL, Anne E.: *Mittelalterliche Textilien II. Zwischen Europa und China*, Abegg-Stiftung, Riggisberg 2011, s. 142–148, č. 46, pozn. 124.

²⁸ JÁRŮ, Márta: *Gold embroidery and fabrics in Europe: XI–XIV centuries*, Gold Bulletin 23/2, 1990, s. 40–57, zde na s. 46.

²⁹ SPIES, Nancy: *Ecclesiastical Pomp and Aristocratic Circumstance. A thousand years of brocaded tabletwoven bands*, Maryland 2000, s. 257, č. B.

³⁰ OCHSNER, Christine – BAYER, Anja – SCHORTA, Regula: *Katalog der Gräber und Grabinventare*, in: Grabfunde des 12. bis 19. Jahrhunderts aus dem Basler Münster. Repräsentation im Tod und kultureller Wandel in Spiegel der materiellen Kultur. Materialhefte zur Archäologie in Basel 23, ed. MEIER, H. R. – SCHWARZ, P. A., Basel 2013, s. 135–203, zde na s. 178–179.

Obr. 7: Tkanice s jelenem – detail vzoru. Foto Jana Bureš Víchová.

Metropolitní kapitula u sv. Víta v Praze;

převzato z Bravermanová – Březinová – Bureš Výchová 2023, 739.

Přesnější určení tkanice s jelenem není možné, lze jen konstatovat, že byla zřejmě vyrobena v období od konce 11. do 12. století v některé z dílen v jižní či západní Evropě nebo v západní části střední Evropy.

Tkanice byla součástí biskupského odění. Žádné stopy po krejčovském zpracování se na ní nezachovaly, je možné, že byla aplikována na *kasuli*, či že tvořila *circulus*, *titulus* či *fanony* mitry.

V rámci systematického zpracování textilií z archeologických nálezů z Pražského hradu byly prozkoumány a interpretovány čtyři textilie zhotovené různými způsoby: protolampas se vzorem propojených mandorl, nevzorovaná látka v plátňové vazbě, tkanice se zlatými pruhy utkaná technikou lampas a oboulicní dvuosnovní tkanice s jelenem provázaná keprovou vazbou.

Na základě textilně technologického průzkumu a vyhodnocení analogií lze tkaninu s propojenými mandorlami datovat do 11. století, snad do první poloviny, zhotovena byla na Blízkém východě, snad v Byzanci. Nevzorovaná tka-

nina pochází ze středověku, bližší určení není možné, připadá však v úvahu i konec 11. století. Místem výroby byl zřejmě rovněž Blízký východ. Tkanici se zlatými pruhy je možné určit jako sicilskou, nejspíše z 12. století. Tkanice s jelenem byla zřejmě vyrobena v období od konce 11. do 12. století v některé z dílen v jižní či západní Evropě nebo v západní části střední Evropy.

Tkaniny byly v roce 1928 vyjmuty z hrobu obsahujícího olovenou autentiku se jménem biskupa Kosmy. Spojení uvedených tkanin s tímto konkrétním biskupem není, vzhledem k jejich dataci zcela jednoznačné. Autentika pochází z roku 1374, kdy došlo k přenesení ostatků biskupů z baziliky do katedrály sv. Víta. Přenosem byl pověřen kapitulní děkan a kronikář Beneš Krabice z Weitmile, který ve své kronice připustil, že ztotožnění ostatků biskupa Kosmy není bez pochybností. Je tedy zřejmé, že tkanina s propojenými mandorlami, nevzorovaná tkanina a tkanice s jelenem mohly být součástí pohřební výbavy tohoto biskupa, zatímco tkanice se zlatými pruhy je pravděpodobně mladší, a musela tak původně být součástí jiného hrobu.

Zkoumané textilie jsou zachovány fragmentárně. Nejsou na nich patrné žádné stopy po krejčovském zpracování, takže určení původního využití není možné. Vzhledem k souvislosti s biskupskými hroby je zřejmé, že se jednalo o pozůstatky liturgického odění.